

Alespoň tři ilustrace za řadu dalších. Výpočty ukázaly, že zaměstnaný muž věnuje v Polsku sebevzdělávání a doplňování vzdělání v průměru 17 minut denně; přitom však ve skutečnosti se této aktivitě konkrétně věnuje pouze 9,8 % zkoumaných mužů, kteří však zato u ní tráví v průměru denně až 2 hodiny 53 minut (str. 89). Úskali „průměrů“ je na tomto příkladě dokumentováno jistě názorně. — Nebo: Napjatost časového rozvrhu pracujících žen (v zásadě stejná v Polsku i u nás) bývá obvykle dokazována poukazem na nízké průměrné množství jejich volného času. Výpočty regrese, použité Wnukem-Lipińskim, vydávají svědectví o hodně výmluvnější: prodlouží-li si žena některý den o 10 minut práci či povinnosti, spojené s domácností, ubírá si tím zároveň 6 minut spánku. U pracujících mužů je za stejných podmínek ztráta spánku o třetinu nižší (str. 108). — Anebo ještě: Technika časového snímku umožňuje sledovat nejenom průměrnou dobu trvání aktivit, nýbrž i jejich rozložení do jednotlivých hodin dne. Podle výpočtů Wnuka-Lipińského např. pracující muži mají svůj volný čas ve všední dny nejčastěji soustředěn mezi 20–21 hodin (přes 75 % z nich), zatímco pracující ženy nejčastěji o hodinu později, přičemž i v tuto dobu je jich o 10 % méně (str. 203 a n.). Atd.

Nemyslím si samozřejmě, že recenzovaná studie polského sociologa volného času přináší ve svých závěrech nějaké převratné objevy. Představuje však kus poctivého a seriózního poznání současné společnosti. Pro československé vědce je pak — znovu opakuji — mementem, abychom nepropásli podobnou příležitost alespoň při druhém šetření o využití času domácností, které Federální statistický úřad ČSSR už připravuje.

Pavel Pácl

Víkendy krakovských obyvatel. (E. Saar, Z. Skórzyński, M. Strzeszewski, M. Zürn: *Weekendy mieszkalców Krakowa*. Raport. Instytut naukowy kultury fizycznej, Warszawa 1972.)

Nebývá častým zvykem reagovat samostatnou recenzí na závěrečnou zprávu jednotlivého zahraničního empirického sociologického výzkumu, tím spíše ne, jestliže sami autoři označují své dílo za nehotový, z mnoha technických hledisek omezený a nejednotlivý výsledek první etapy práce. Jestliže u brožury varšavského Výzkumného ústavu fyzické kultury činíme víceméně výjimku, našli jsme k tomu přinejmenším tři příčiny.

První příčina spočívá v jistých — užších i širších — souvislostech provedeného výzkumu s Československem. Užší souvislosti jsou dány skutečností, že výzkum konce týdne krakovských obyvatel byl původně plánován jako polsko-československá komparativní studie, že Krakov měl být polským protějškem naší Bratislavy, případně Prahy, a že se tu rýsovala ne tak častá možnost mezinárodního srovnání sociologického šetření, provedeného na základě identických vstupních materiálů. Československá účast na realizaci projektu byla bohužel přerývána krizovým obdobím a jeho důsledky v letech 1968–1969. Přitom naše země — a to už je řeč o širších souvislostech recenzované studie s Československem — nebyla vybrána polskými sociology volného času ke komparaci náhodně. Autoři to vysvětlují hned v úvodu. Zatímco v Polsku se v důsledku historicky opožděných procesů industrializace a urbanizace teprve rodí masový víkendový ruch a zatímco západoevropské metropole se na konci týdne přímo zalykají dopravními i prostorovými problémy, pak „... geograficky nám nejbližší československé řešení (víkendů) je spojeno s obrovským rozvojem víkendových chat a chatových osad. Vzbuzuje však dnes stále více dohadů i otázek u místních (tj. československých) pozorovatelů a výzkumníků, mezi jiným i ze sociálně-kulturního hlediska. Týká se to způsobu života i charakteru rekreace na chatách, nedostatku jakýchkoli služeb, zábavních či kulturně-uměleckých objektů v chatových osadách, avšak především problému velmi ohraničeného využívání... výhod veřejného i kulturního života ve městě jeho obyvateli (na konci týdne).“ Dodejme ještě, že v Polsku není zatím zaveden pětidenní pracovní týden a že polští sociologové už několik let intenzivně studují sociální důsledky jeho zavedení v jiných státech, aby se případně „... bylo možné vyhnout mnoha často nenapravitelným omylům, kterých se v rozvoji víkendového cestovního ruchu dopustily dříve rozvinuté země“.

Témto několika citáty jsem se dostal ke druhým příčinám, pro niž si práce zasluhuje naši pozornost. Je to velmi bohaté teoretické podepření východisek celého výzkumu,

ať už z hledisek meritorních či metodologických. „Copak živelný rozvoj víkendového ruchu musí nutně vést k faktickému útěku z města, ke skutečnému otočení se zády k městu, přes všechny jeho hodnoty, které do něj vložila naše civilizace?“ táží se autoři znepokojeně. Na jiném místě (str. 45 a n.) zase konstatují, že „... v posledních letech je provádění rozhovorů na základě dotazníku pravděpodobně nejčastěji používanou výzkumnou technikou sociologie; přitom však ruku v ruce s její popularitou nekráčí její kritická metodologická reflexe.“ A aby nezůstali jen u konstatování, velmi podrobně rozebírají společenskou situaci při svém sběru materiálu, zabývají se názory tazatelů na průběh rozhovoru i naopak postojí respondentů vůči tazatelům i vlastnímu výzkumu. Je to analýza stejně zajímavá a téměř stejně bohatě vypovídající o polské sociální současnosti, jako vlastní výzkumné výsledky.

Nicméně, právě vlastní výsledky výzkumu jsou pochopitelně třetím — ale co do svého významu hlavním — důvodem, pro nějž náš čtenář po této polské studii sáhne. Ve struktuře konce týdne krakovských obyvatel nalezneme mnoho rysů, shodných se strukturou konce týdne v československých velkých městech; už na první pohled jsou tu však zřejmé některé kvantitativní diference. Tak např. neděle krakovských obyvatel bývá častěji věnována návštěvě kostela, ale také neformálním přátelským kontaktům a četbě, než tomu bývá u neděle obyvatel našich velkých měst; naopak se zdá, že sledování televize (přes vysokou oblibu této aktivity) je v Polsku přece jen — alespoň v neděli večer — o něco méně častým fenoménem než u nás. Rozdíl mezi četností víkendových výletů v československý prospěch je evidentní.

Na druhé straně však nelze zasuřit, že právě v prezentaci vlastních výzkumných výsledků spočívají také největší nedostatky celé studie. Jak je v textu naznačeno, byly zaviněny především omezenou možností strojně-početního zpracování sebraných údajů; tak se stalo, že při sběru materiálů byla sice volena technika časového snímku (navíc ještě — podle mého názoru — značně zkomplikovaná), avšak vlastní prezentace se musela omezit pouze na prostý výskyt aktivit bez jejich časové dimenze. Je to hned trojnásobná škoda. Zahraniční čtenář je především ochuzen o možnost detailnějšího srovnávání. Roste v něm s přibývajícemi stránkami studie zároveň (a to se netýká už pouze zahraničního čtenáře) pocit nerovnováhy mezi teoretickou a empirickou složkou práce. A konečně — roste v něm i určitá skepse vůči realitě příslibů o dalších etapách zpracování sebraného materiálu. Vždyť rozhovory s krakovskými obyvateli o způsobech trávení konce týdne se uskutečnily v létě a na podzim r. 1968; údaj se tak s každým měsícem, který od té doby uplynul, neúprosně posouvají z roviny současnosti do roviny historie...

Pavel Pácl

Science and Its Public: the Changing Relationship. Edited by G. Holton and W. A. Blanpied. Boston Studies in the Philosophy of Science, vol. XXXIII. Synthese Library, vol. 96. D. Reidel Publ. Co., Dordrecht-Boston 1976. XXVI 290 s.

Tato kniha, do níž vydavatelé kromě dvou předmluv a úvodu zařadili sedmáct studií o měnicím se vztahu mezi vědou a veřejností, je ve své podstatě sborníkem prací z oblasti sociologie vědy, zasahuje však výrazně i do jiných disciplín.

Autor úvodu W. A. Blanpied stručně charakterizuje všechny studie a třídí je do šesti skupin. My se vcelku přidržíme sledu, v němž se o nich v úvodu pojednává, počet tematických skupin však zredukujeme na čtyři.

V prvé budeme nejdříve komentovat „*Úvahy pracujícího vědce*“, které napsal teoretický fyzik St. Weinberg, a pak stať chicagského sociologa Edw. Shilse s titulem „*Vira, užitečnost a legitimace vědy*“. Do prvé skupiny patří tedy studie zaměřené na problémy vztahu vědy k veřejnosti, viděné především vědci samými, tj. na problémy, které jsou živé uvnitř vědeckých kolektivů. Weinberg reaguje nejdříve na pět kritických výtek adresovaných vědcům základního výzkumu, totiž na výtky, (1) že neberou v úvahu škody, které mohou způsobit aplikace výsledků jejich práce, (2) že se prostitují, protože pro potřeby průmyslu a vlády pracují i na vývoji škodlivých technologických zařízení, (3) že jejich zkoumání je „potlačovatelské“, protože zvětšuje moc rozvinutých zemí nad zeměmi rozvojovými a moc vládnoucích tříd nad třídami ovládanými, (4) že produkují technologické změny, které ničí lidskou kulturu a přirozený řád života, (5) a že v době, kdy ještě nejsou mnohde uspokojovány ani nejzá-